

LES BIRLES. ASPECTE EDUCATIU DINS LA COMPETICIÓ

Àngel Gómez i Navarro

Escola Autònoma Jocs Tradicionals

Resumen

El joc de les birles, malgrat ser un joc molt antic i jugat per passar l'estona als nostres pobles quan aquestos tenien altre aire i la gent no vivíem amb tanta pressa, és un joc al qual cal parar-li atenció doncs dóna molt de JOC per poder convertir-se en un esport amb molts aspectes educatius on els escolars aprendran a valorar al contrari el qual hi col·labora per poder realitzar les accions del joc.

L'oportuna adaptació per part de l'escola autònoma de jocs tradicionals obri una porta a la competició reglada on cadascú assumirà el seu paper i tots seran protagonistes de la promoció d'un joc que era jugat a la majoria de pobles de la nostra comunitat.

Paraules claus:

Birles. Tradició. Adaptació. Competició. Educació

INTRODUCCIÓ.

Per poder parlar dels aspectes educatius i esportius del joc de birles i veure les possibilitats que ens ofereix el joc a nivell escolar, cal, en primer lloc, parlar des del punt de vista de la tradició per tal que tingam clar el moment en el que som i les circumstàncies en les que estem treballant a la Comunitat Valenciana.

El joc de birles.

El joc de birles, com molts altres jocs tradicionals, han aparegut al llarg del temps arreu el món, quasi sense que les persones se n'adonaren, però han quallat dins la personalitat pròpia de cada poble, fins i tot, al punt que cadascun, jugant igual, té les seues peces, les seues regles i les seues peculiaritats, que fan bona la frase de Joan Coromines (1980-1991): "joc molt antic i fecund en la imaginació popular". Antic, sí, doncs els egipcis ja jugaven a jocs de birles i de boles; i foren, sens dubte, els romans qui van escampar el joc arreu les terres del seu imperi. I fecund, com ja hem dit, no n'hi ha cap dubte, doncs cada poble té el seu propi joc.

A la Comunitat Valenciana es possible que el joc arrelara definitivament cap el segle XIII i tenim constància escrita al llibre Espill o llibre de les dones de Jaume Roig (1460), quan al capítol I del segon llibre ens diu " Per reduir-la jugava birla / sovent ab ella, joc d'escampella,..."

Amb tot la història del joc de birles, ha tingut els seus alts i baixos, depenent directament de la realitat social de cada poble. A partir dels anys 60-70 del segle XX, amb la

transformació social i econòmica dels pobles, la emigració del camp a la ciutat i la consegüent pèrdua d'identitat dels nou vinguts a la ciutat, les birles, com molts altres jocs de carrer passen al calaix del record i, a pleret, desapareixen de molts dels nostres pobles.

Els elements del joc.

El nom més comú i escampat de la peça gran de joc és birla, mentre que la menuda rep, entre altres, els noms de motxo, palet. birlo, birlot, mazo, birlonxo. Totes dues són fabricades amb fusta i segons els pobles tenen unes mides. En alguns pobles el conjunt del joc s'anomena birler i, normalment sols en tenien un.

El lloc natural de joc.

Jugar a birles era tindre un lloc útil de terra per tal que l'impacte dels elements no fera malbé la fusta. L'era, la placeta, el carreró de l'església, davant la taverna, un carasol, eren els llocs on la gent es solia reunir per fer les seues partides qualsevol dia de l'any, especialment quan no n'hi havia faena al camp. Fins i tot el poble d'Olocau a la comarca de Camp de Túria tenen una dita que col·locava a cadascú al seu lloc, diu així "carboners a l'era, espartenyers al barri, espavilats a la plaça i birles a la placeta".

L'home bo.

La persona que coordinava la partida era coneguda com home bo. El seu quefer era plantar les birles i, de vegades, replegar les monedes de l'acció de caçar (llançar les monedes en joc al terra per tal de poder fer les apostes entre tirador i públic). En alguns pobles qui feia aquesta replega era conegut com baratero. En altres, on no replegava els diners del terra, se'l coneixia com a "cobra ànimes"

Els jugadors.

Al joc podien jugar tots els que volien. Ho feien per ordre i com que sols tenien un joc ho feien un darrere l'altre. Així, segons com s'arreglava el joc, el jugador que tirava, si es jugava a caçar, ho feia mentre tenia diners a la butxaca, i si el que estava en joc era la picaeta del mig dia o de la vesprada tirava mentre anava fent bona.

Els pactes

Els pactes eren molt importants en el desenvolupament del joc. Era el primer que calia fer per tal de poder tindre clar quan i com anaven a intervindre cadascun dels tiradors.

Es pactava l'ordre dels tiradors; la distància des d'on cadascú devia de fer el llançament, la qual sempre era mesurada amb passes; la manera de tirar(normal, baix cama, bajo garra, bajo culo); el nombre de bones que calia fer per guanyar; la posa; el caçar; el pagament al plantador i a l'amo de les birles, si no eren la mateixa persona.

El públic.

La forma més corrent de col·locar-se era fent carrer: a les dos bandes del tirador i des d'on aquest estava fins a l'altura de les birles. Les persones que estaven a primera línia eren les que tenien intenció d'apostar.

Les apostes.

Si la partida era de caçar teniem dos tipus d'apostes:

- a) tirador – públic. El tirador, en cada tirada, devia de cobrir les apostes que el públic deixava caure al terra. Per això feia la volta al carrer tot deixant caure al costat d'una moneda una altra del mateix valor. Si acabada la tirada s'havia aconseguit bona el tirador o l'home bo passava a replegar els guanys, cas contrari era el públic qui s'ajupia per recollir els seus diners. El tirador, com ja hem dit podia tirar mentre tenia diners a la butxaca, ja fora propis o d'algun padrí.
- b) públic – públic. L'altra aposta que trobem en aquesta partida era la que es feia entre les persones del públic; les quals apostaven entre sí a parells o senars, segons les birles tombades en el primer motxo llançat.

L'objectiu del joc. Bona – Birla – Feta – Cares.

De les 6 birles que tenim plantades, cal deixar-ne 1 dreta i les altres 5 tombades al terra, això, segons a la zona que estigam, s'anomena bona, birla, feta o cares. Per aconseguir-ho tenim fins a 3 motxos en cada tirada. Fins que no s'acabe la tirada no cal tocar cap de les peces que estan al terra.

Fins ací hem fet un repàs al fet tradicional del joc de birles a la Comunitat Valenciana. Ens cal ara assenyalar la definició de joc i esport per tal de prendre consciència del pas que volem donar envers la introducció del joc de les birles a l'escola des d'un plantejament esportiu.

DEL JOC A L'ESPORT.

El joc.- Quan el joc es jugat per divertir-se, sense cap ànim agonístic, quan un jugador està cansat para i descansa; i en qualsevol moment pot entrar o eixir del joc sense alterar el resultat. Molts jocs no tenen una duració concreta, es poden acabar en qualsevol moment i segons on es jugue, el mateix joc pot ser més o menys divertit. Per poder jugar sols fan falta unes xicotetes regles les quals són pactades entre tots els qui van a jugar, i fins i tot n'hi ha qui juga però sense que la resta el tinga en compte "anar de suro".

L'esport.- Té unes regles tancades, el terreny està delimitat, l'objecte de joc està homologat i els jugadors no poden parar quan volen, doncs l'acció continua i deixar de ser actiu pot perjudicar el propi jugador o l'equip.

Pel que fa al joc de les birles el seu pas de joc a esport ha sigut treballat amb molta cura per part de la Federació de Jocs i Esports Tradicionals de la Comunitat Valenciana (FJET-CV), sempre sense perdre el seu contingut tradicional pel que fa a l'objectiu de joc i tractant de mantenir el seu propi entorn. Per això ens calia definir els elements propis per fer possible que les regles de l'esport recolliren l'espirit del joc.

El camp de joc, el material comú, els jugadors, les tirades, la puntuació, i tot allò que calia reglamentar i ajustar a l'acta de la partida de competició calia fer-ho pensant en una dinàmica esportiva, àgil i ajustada a un temps adequat.

A nivell general l'anomenada partida de birles fou estructurada així:

- 1.- Elements de joc: després d'una investigació arreu la Comunitat Valenciana es van construir les birles i els motxos que conformaren el birler oficial, aprovat per l'assemblea de la FJET-CV i acceptat per tots els clubs inscrits.
- 2.- Camp de joc: de terra; mínim 7 carrers de joc; cada carrer 2 m. d'ample; la zona de plantada sobre terreny dur i no alterable de 40 per 40 cm (taulell, xapa de ferro); distancia de llançament 8,70 m.
- 3.- Tirades: un total de 15 tirades repartides en 3 sèries de 5 tirades, cada tirada fins un màxim de 3 llançaments.
- 4.- Jugadors: en partides individuals en cada carrer 3 jugadors. En partides d'equip 5 jugadors.
- 5.- Puntuació: per cada bona aconseguida 1 punt

ADAPTACIÓ ESCOLAR.

Amb la creació de l'escola autonòmica de jocs tradicionals comença el treball per tal d'adaptar les birles a l'àmbit escolar tot pensant que cal una major dinàmica per tal que els xiquets i xiquetes no estiguen massa temps parats i que cadascú tinga una faena concreta en cada moment de joc. Al temps cal pensar en la realitat dels centres escolars i també cal esbrinar com la competició pot ser educativa.

Així l'adaptació, tot partint de la competició general que està ja molt contrastada després de 10 anys, ens portà a reflexionar i aconsellar el següent:

- 1.- Elements de joc: els mateixos que a nivell general
- 2.- Camp de joc: si els centres no tenen suficient superfície de terra, per no fer malbé el material, s'aconsella col·locar la zona de plantada sobre una catifa o fusta d'un metre quadrat de superfície.
- 3.- Carrer de joc: distancia mínima 2 m.
- 4.- Distancia de llançament: 6 m fins a 12 anys, 8,70 m. a partir dels 13 anys.

- 5.- Jugadors: 3 en cada carrer. El paper de cadascú per torn serà: tirador, replegador i plantador.
- 6.- Tirades: 9 tirades repartides en 3 sèries de 3 tirades, cada tirada fins un màxim de 3 llançaments.
- 7.- Puntuació: per cada bona aconseguida s'hi apuntarà una **B**; per cada birla tombada quan no faça bona 1 punt.
- 8.- L'edat recomanada per començar l'activitat de competició és de 9 anys.

EDUCACIÓ DINS LA COMPETICIÓ.

El joc és moviment i per tant cal ensenyar les accions òptimes per aconseguir l'objectiu. Però al temps també cal educar la relació entre les persones que participen en un grup de joc, tant des de dins (jugadors / tiradors) com des de fora (home bo i tal vegada públic)

Pel que fa a l'ensenyament bàsic cal treballar, per ordre les següents accions:

- 1.- Plantada. Les 6 birles es col·loquen 3 davant i 3 darrere i entre birla i birla cap una birla.
- 2.- Llançament del motxo. Es pot agafar a la llarga o al través. Sempre es tira per baix mà, la mà mes baixa que el colze. Si juguem en més d'un carrer al mateix temps, per evitar accidents, cal llançar quan l'home bo ho indique. Per tindre el motxo controlat, es millor fer una sola eixida de braç i tot seguit llançar. No es recomana el balanceig.
- 3.- Anotació del resultat. L'home bo anotarà a l'acta el resultat de la tirada: bona (B) punts (segons les birles tombades quan no es fa bona: 0 / 1 / 2 / 3 / 4 / 6).
- 4.- Replegar motxos. Una vegada anotat el resultat és el moment de replegar els motxos i al temps tornem a la plantada. Aquestes accions les indica l'home bo després d'anotar el resultat.

La competició de birles, des de l'aspecte educatiu, cal dir que dona molt de joc per fer possible que els xiquets i xiquetes que participen en un partida puguin assimilar d'una manera natural i espontània els següents conceptes: autonomia, responsabilitat, respecte i llibertat.

Amb les accions ben assimilades pels participants (entrenament) i amb la figura d'home bo que pot assumir un xiquet o xiqueta el qual coneix el seu paper, passem a analitzar els conceptes abans apuntats.

Pel que fa a l'autonomia, cadascuna de les 3 persones que formen un grup de joc realitza el seu paper (tirador / replegador / plantador) durant les 3 tirades que cadascú deu fer en cada sèrie. I ho fan amb total responsabilitat, cooperant amb el contrari (plantant correctament les birles i portant-li els motxos al tirador, doncs aquest no es mou del lloc fins que no acaba la seua sèrie). Al temps respectaran a l'home bo el qual els indicarà quan poden fer l'acció que els pertoque. I cada jugador serà el protagonista del seu joc i deurà d'assimilar

un resultat que sols depen d'ell però essent també conscient que els seus contraris lliurement han col·laborat.

La competició.

a) Joc individual.

Ja hem dit que en cada carrer juguen 3 persones i que aquestes assumeixen els papers de tirador, replegador i plantador. Quan el tirador acaba la seua sèrie passa a plantador, aquest a replegador i el replegador a tirador; així fins acabar cada jugador la seua primera sèrie; tot seguit comença la segona i en acabar aquesta, la tercera.

Guanya la partida qui aconsegueix més bones. El màxim de bones que un jugador pot aconseguir són 9. Sols en cas d'empat a bones es deurà de comptar el nombre de birles tombades.

Cas de jugar tipus lliga, el jugador, en cada partida anirà sumant les bones i punts aconseguits. Guanya qui més bones té, cas d'empat cal comprovar els punts de birles tombades.

Quan siga un trofeu, el qual s'acaba en el dia, cas d'empat a bones i birles, cada jugador afectat realitza una sèrie completa (3 tirades), si l'empat persisteix, es llança una tirada per jugador i així tantes com facen falta.

b) Joc per equips.

Un equip està format per 3 persones, les quals s'ordenen per realitzar les accions corresponents sempre en el mateix orde fins acabar la seua partida. De les 3 persones participants, a l'hora de comptabilitzar el resultat, sols compten les 2 que hagen obtingut millor resultat (fer més bones o en empat a bones, més punts de birla). D'aquesta manera les 3 persones juguen la partida però una queda de reserva, aquesta pot canviar en cada partida i així el que s'obté és una igualtat de joc, deixar de banda l'estatus de suplent i una total responsabilitat compartida cara el resultat final.

CONCLUSIÓ.

A l'escola autonòmica de jocs tradicionals, després de les activitats realitzades a nivell escolar, estem convençuts que la competició de birles ajudarà a trencar motles d'enfrontament obert entre les persones que competeixen, doncs, cadascuna treballa la seua acció, rectifica el seu llançament, es pren el seu temps per a llançar, col·labora en la tirada del contrari, respecta el resultat puix el que està es veu i es sent part d'un grup de joc malgrat que el contrari, company de grup, pugua guanyar-li.

Ens trobem davant un joc que dissenyat com a esport té molts aspectes educatius els quals són fàcilment assimilables per les persones.

BIBLIOGRAFIA.

COROMINES, J. (1980-1991) Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana, Barcelona.

ROIG, J. (1460) Espill o llibre de les dones. Edicions 62 (1978), Barcelona

GÓMEZ I NAVARRO, A. (2005) Com es juga a... . Fundació Jaume II, València

GÓMEZ I NAVARRO, A. (1992) El joc de les birles. Generalitat Valenciana, València